

מדינת ישראל
המשרד לירושלים והתפוצות

דין וחשבון שנתי בנושא :

האנטישמיות בשנת 2013

מגמות ואירועים

דבר השר לירושלים והתפוצות

אני מתכבד להגיש את הדו"ח המכיל סקירה של האירועים על רקע אנטישמי בעולם לשנת 2013. סיכום זה מציג את המגמות המרכזיות בתופעת האנטישמיות מולן עומדות הקהילות היהודיות בתפוצות תבל.

במבט ראשוני, יש שימצאו בדו"ח השנתי סימנים לאופטימיות שכן בהשוואה לשנה שעברה לא זוהתה עלייה בכמות התקריות האנטישמיות האלימות בעולם, אך האמת היא שמהותית, המצב רק החמיר. אמנם, השנה לא אירעו תקריות בולטות שזכו לתהודה עולמית רבה, דוגמת התקפת הטרור האנטישמית על בית הספר היהודי "אוצר התורה" בעיר הצרפתית טולוז, בה נרצחו באכזריות מורה ושלושה תלמידים יהודים בשנת 2012, אך שנת 2013 הייתה השנה בה השתלטה האווירה האנטישמית על חיי היהודים בעולם בכלל ובאירופה בפרט.

כפי שעולה מסקר סוכנות המחקר של האיחוד האירופי בנושאי זכויות אדם (FRA) הנסקר בדו"ח, יהודים רבים באירופה נאלצים לשנות את אורחות חייהם מחשש לפגיעה אנטישמית. כ-23% מיהודי אירופה אינם מגיעים למוסדות ולאירועים יהודיים מחשש שיפגעו בדרך אליהם. 38% נמנעים מהליכה בפומבי עם סממנים יהודיים מובהקים, דוגמת חבישת כיפה וענידת מגן דוד ו-66% רואים באנטישמיות בעיה המשפיעה באופן מהותי ותמידי על חייהם. גרועה מכל היא העובדה כי רוב יהודי אירופה השלימו עם האנטישמיות כמחלה כרונית שאין תקווה לטפל בה ולשרשה: 77% מיהודי אירופה כלל אינם טורחים לדווח לשום ארגון, יהודי, ממשלתי או אחר, על הצקות, עלבונות והטרדות בעלות אופי אנטישמי אותם הם חווים, בשל אמונה כי התלונות לא יטופלו והתוקפים לא יזוהו.

בתור נציגי מדינת ישראל, אין אנו יכולים להשלים עם מציאות זו. אחת ממטרות הקמתה של מדינת ישראל הייתה להוות עבור יהודי העולם מגדלור המאיר בחשיכה האנטישמית האופפת את חייהם, ולספק להם תחושת ביטחון הנובעת מהידיעה שיש להם צוק איתן להישען עליו, צוק שלא יניח לאנטישמיות להשפיע ולהכתיב את אורח החיים היהודי בעולם.

האווירה האנטישמית בעולם מקבלת חיזוק מהפופולאריות לה זוכות מגמות אנטישמיות בעולם הרשתות החברתיות, המאפשרות לחולל הפגנות ואירועים אנטישמיים וכן להפיץ רעל אנטישמי להמוני אנשים ברחבי העולם בלחיצת כפתור. המקרה של מועל היד ההפוך, שעלה לכותרות לקראת סוף שנת 2013 הינו דוגמא מובהקת לכך. הצדעה אנטישמית זו, השואבת את השראתה

ממועל היד הנאצי, פשטה ברשתות החברתיות וזכתה לעשרות ומאות אלפי שיתופים של תמונות, בהם תנועה זאת מבוצעת בהתרסה ליד מוסדות יהודיים, אנדרטאות לזכר השואה ואתרי הנצחה יהודיים.

כמובן שמקומה של האנטישמיות החדשה, המנסה להסתוות באמצעות טיעוני שווא של ביקורת לגיטימית על ישראל והציונות, לא נפקד גם השנה. העובדה כי למרות שבשנת 2013 לא התרחש עימות צבאי בין ישראל לפלסטינים, לא נצפתה ירידה בכמות האמירות והמעשים האנטי ישראלים, שומטת פעם נוספת את השטיח תחת רגלי הטוענים כי העימות היהודי-ערבי הוא הסיבה להתגברות האנטישמיות. האמת הפשוטה היא שאנטי ציונות, הרווחת בעיקר בשמאל העולמי אך לא מוגבלת רק אליו, הפכה למסכה המשמשת להסתרת אנטישמיות של ממש ועל כן יש להילחם במגמה זו באותו האופן בו אנו נלחמים באנטישמיות הבוטה והגלויה.

המשרד לירושלים והתפוצות בראשותי, האמון על הטיפול בנגע האנטישמיות מטעם ממשלת ישראל, רואה חשיבות עליונה במאבק בלתי מתפשר באנטישמיות, כחלק בלתי נפרד מהערבות ההדדית בין ישראל לתפוצות, וימשיך לפעול בשיתוף פעולה עם המוסדות הלאומיים וארגונים נוספים, לטובת מיגור האנטישמיות בעולם ולהשבת תחושת הביטחון לאחינו בתפוצות.

בחודש מאי השנה, לאחר הפסקה של שנתיים, חודשה פעילותו של הפורום הבינלאומי למאבק באנטישמיות אשר יושבי הראש שלו הם שר החוץ והשר לירושלים והתפוצות. כמו כן החלטתי לחדש את כינוסו הקבוע של הפורום בתדירות דו שנתית, כאשר כינוסו הבא יערך בירושלים בשנת 2015.

השנה נטלו חלק בפורום נציגים ממדינות רבות בהם שרים, חברי פרלמנט ונציגי ממשל מהארץ ומהעולם, יחד עם ארגונים לא ממשלתיים, הן מהעולם היהודי והן מחוצה לו, אשר יחדיו מבקשים למצוא פתרונות ודרכי פעולה חדשות למאבק באנטישמיות על גווניה השונים כפי שאלו תוארו בדו"ח.

ברצוני להודות לצוות המקצועי של "מרכז קנטור לחקר יהדות אירופה בימינו" באוניברסיטת תל-אביב, בראשות פרופ' דינה פורת וכן לצוות "מאגר המידע לחקר אנטישמיות וגזענות בימינו ע"ש משה קנטור", על עבודתם החשובה, במעקב ובמחקר של המגמות והאירועים האנטישמיים המתרחשים ברחבי העולם, שאפשרה את הפקת הדו"ח המהותי הזה. המשרד לירושלים והתפוצות מקיים שיתוף פעולה הדוק, מוצלח ורב שנים עם מרכז קנטור ואנו נמשיך לעבוד יחדיו על מנת להביא לידיעת הממשלה והציבור מידע חשוב זה.

תקציר דו"ח האנטישמיות לשנת 2013

מגמות ואירועים

שנת 2013 הייתה שנה מורכבת מבחינת עליית האנטישמיות, בייחוד מבחינת הצטברותם של הדיווחים המטרידים שהגיעו מרחבי העולם ובייחוד מאירופה, על התבטאויות ואירועים אנטישמיים.

הצטברות זו יצרה **תחושה כללית בקרב יהודים, יחידים וקהילות** כאחד, כי החיים באירופה מתקיימים באווירה אנטי-יהודית שהולכת ומחריפה. אחת הדוגמאות הבולטות למגמה זו הינה צרפת. באירוע חגיגי שנערך בדצמבר לציון 70 שנה לייסוד ה-CRIF, המועצה המרכזית של יהודי צרפת, אמר נשיא הקהילה, רוג'ה קוקיירמן (CUKIERMAN), כי יהודי צרפת חיים באווירה רעה, ושהמתרחש בארצם מעליב אותם ופוגע בהם.

במרכז דו"ח המגמות והאירועים שלהלן תובא המסקנה כי מגמת העלייה וההחמרה באנטישמיות לתחושתם של היהודים, נובעת בעיקרה מחומרתם של הביטויים המילוליים והחזותיים, העלבונות, ההצקות והאיומים בהם היהודים נתקלים בחיי היום יום, היוצרים אווירה מכבידה והולכת, ולא דווקא כתוצאה מעלייה במספר האירועים האלימים בשטח. מסקנה זו זוכה לחיזוק לאור מסקנות הסקר שביצעה הסוכנות לזכויות יסוד מטעם האיחוד האירופי (Fundamental Rights Agency) (להלן: "FRA").

סקר ה-FRA

האנטישמיות הרווחת באירופה היא מקור לדאגה אף בקרב קהלים שאינם יהודים. הטעם לכך נעוץ בעובדה כי העליה באנטישמיות מתרחשת במקביל למגמה עולמית של עלייה במקרים של ביטויי גזענות כלפי מיעוטים וזרים. לשם המחשה, בשנה החולפת הותקפו באוסטרליה, בשני אירועים נפרדים, מהגרים ממוצא אסייתי וקבוצת יהודים על ידי אותה קבוצה של בני נוער.

בעקבות מגמות מקבילות אלו, פרסמה סוכנות ה-FRA, הממונה על שמירת זכויות יסוד של מיעוטים, **סקר** מקיף בנוגע למצב האנטישמיות. הסקר נערך בשמונה המדינות המרכזיות

באירופה, בהן מתגוררים כמיליון יהודים (90% מיהודי האיחוד האירופי): בלגיה, צרפת, גרמניה, הונגריה, איטליה, לטביה, שבדיה ובריטניה. הסקר נערך בקרב כ- 6,000 יהודים.

מבין תוצאותיו המדאיות של הסקר יש לציין את הנתונים הבאים:

* 23% מהנשאלים אינם משתתפים באירועי תרבות יהודים או הולכים למוסדות יהודיים שמא ייפגעו בדרך.

* 38% אינם יוצאים מן הבית עם סימנים מזהים כמו כיפה או מגן דוד.

* 77% אינם מדווחים לשום ארגון, יהודי או מקומי, על הצקות, עלבונות והטרדות שהם חווים בשל הצפי שהדיווח לא יטופל והמתקיף לא יזוהה.

* 33% מן הנשאלים חוששים ליפול קורבן להתקפה אנטישמית.

* 29% מן הנשאלים שוקלים להגר מארצם.

* 66% מהמשיבים רואים באנטישמיות בעיה המשפיעה על חייהם.

* 76% ציינו שהאנטישמיות החמירה במהלך חמש השנים האחרונות.

* כרבע חוו במהלך השנה שלפני הסקר תקרית שכללה גם עלבון מילולי.

* כמעט מחצית מודאגים מן האפשרות שיפלו קורבן לעלבון או להטרדה בשנה הבאה.

המדינות בהן נרשמו אחוזי הדיווח הגבוהים ביותר על עליית אנטישמיות הן הונגריה, צרפת, בלגיה ושבדיה. נראה כי באופן יחסי, המצב חמור פחות באיטליה, גרמניה, בריטניה ולטביה.

כ- 80% מן הנשאלים בהונגריה סבורים שעיקר האיום נובע מחוגי הימין הקיצוני ואילו בצרפת ובבלגיה הצביעו מירב הנשאלים (73%-ו-60% בהתאמה) על המוסלמים הרדיקליים כמקור העיקרי לאיום האנטישמי. האנטישמיות הקלאסית, הנובעת ממקורות נוצריים, נמצאת במקום האחרון ברשימה על פי סקר זה.

לסקר ה-FRA צפוי סקר המשך מעמיק ביחס ליהודי הונגריה, מטעם עיתון הניו יורק טיימס.

הסרת הגדרת העבודה של האנטישמיות מאתר ה-FRA

שבועות ספורים לאחר פרסום הסקר הסירה ה-FRA מן האתר שלה את הגדרת העבודה של האנטישמיות שהייתה בשימוש בינלאומי מאז שנוסחה והתקבלה בראשית שנת 2005.

בהתאם להגדרה זו, ביטויים אנטי ציוניים, יחס עויין לקיומה של מדינת ישראל, השוואתה לגרמניה הנאצית והפליית לרעה, עשויים להיחשב במקרים מסוימים כאנטישמיות. בשל רוחב היריעה של ההגדרה, היא הותקפה מספר פעמים בבתי משפט באנגליה ובארה"ב.

ההגדרה, שנוסחה במאמץ משותף של מספר רב של חוקרים וארגונים, נחשבה להישג בקנה מידה בינלאומי (אפילו גזענות טרם זכתה להגדרה רשמית ומקובלת), והייתה מקובלת ומומלצת לשימוש במשך תשע שנים על ידי פרלמנטים ובתי משפט הן בארה"ב והן ב- OSCE, הארגון לביטחון ולשיתוף פעולה באירופה.

עד כה, לא ניתן הסבר מניח את הדעת להסרת ההגדרה מהאתר, פרט לטענה כי ההגדרה מעולם לא אומצה באופן רשמי כמסמך מחייב על ידי האיחוד האירופי. לעת עתה, לא הוצע דיון מחודש בהגדרה שיוכל להפכה למסמך רשמי מחייב.

ככל הנראה, אין קשר בין הסרת ההגדרה לבין ההתלהמות האנטי-ציונית והאנטי-ישראלית המתחזקת במקביל להחמרה בביטויי האנטישמיות. יחד עם זאת, כפי שעולה מתשובות הנשאלים בסקר, יהודי אירופה חשים כעת, יותר מתמיד, נתונים למתקפה משולבת של ביטויי אנטישמיות ואנטי- ציונות המופנית אף נגדם, כתומכי ישראל.

תשובות הנשאלים לסקר יכולות להוות בסיס איתן לניסוח הגדרה חלופית להגדרה הקיימת לאנטישמיות. ההגדרה החלופית תכלול חמישה סוגי פגיעה במרחב הציבורי: גרפטי בעל תוכן אנטישמי, ונדליזם כלפי אתרים יהודיים מכל הסוגים, ביטויים פוליטיים בעלי תוכן אנטישמי, ביטויי אנטישמיות בכלי התקשורת ובאינטרנט. בנוסף, יוגדרו חמישה סוגי פגיעות במרחב הפרטי; הצקות, עלבונות, איומים, התקפות וונדליזם כלפי רכוש פרטי. בהגדרה החדשה ישולבו מרכיבי ההגדרה המקורית ביחס לביטויי דה- לגיטימציה של מדינת ישראל.

תופעת "מועל היד ההפוך"

בשבועות האחרונים של שנת 2013, החלה להתפשט מצרפת לארצות נוספות באירופה ובעולם תופעת "מועל היד ההפוך". כשם שצלב הקרס האסור הוחלף בשנות התשעים בסמלים אחרים, כך הוחלף לאחרונה מועל היד הנאצי, ה"זיג הייל", בהצדעה בנוסח חדש בתנועת ידיים הפוכה (Quenelle), מבית היוצר של הברדן הצרפתי דיידונה (Dieudonne). דיידונה הוא מכחיש שואה מוצהר אשר הקים רשימה אנטי ציונית בניסיון להיבחר באמצעותה לפרלמנט האירופי. התנועה שהמציא מבוצעת באמצעות פשיטת יד ימין בחוזקה כלפי מטה, והנחת יד שמאל בכיוון כתף ימין, באצבעות מתוחות.

הצדעה זו פשטה מיד באינטרנט, ובייחוד ברשתות החברתיות, בגיבוי של מאות אלפי "לייקים", בצילומים עצמיים וקבוצתיים. היא מבוצעת בפועל על ידי חוגים שונים, צעירים בעיקר, שרובם

אינו משתייך ככל הנראה לקבוצות מאורגנות. בחוגים אלה בולט מספרם של המוסלמים ושל השחורים, ועיתים משמש מועל היד ההפוך כמעין תעודת זהות של החברים בארגונים ימניים קיצוניים ושל תומכיהם. הצדעה זו מבוצעת באופן מכוון ומתריס בקרבת אתרים יהודיים כגון: בתי כנסת, בתי קברות ואתרי הנצחה לשואה. כך למשל, פורסמו תצלומים של אנשים מבצעים את מועל היד ההפוך מול שער הכניסה הידוע לאושוויץ, על רקע אנדרטת הזיכרון לשואה בלב ברלין וברחבת הכותל המערבי בסמוך לחיילי צה"ל אשר בתמימותם הסכימו לתצלום. אף שתנועת מועל היד מכונה בצחוק "קניידעלך" (פרשנות מילולית), לא ניתן לטעון כי תנועת ידיים זו נעשית בתום לב.

ממשלות ופרלמנטים מדגישים את החקיקה ככלי נגד מגמות קיצוניות ופועלים להרחבת תחולתה, והשאלה המונחת עכשיו לפתחם היא האם תימצא הדרך לאסור את התופעה, ובמידה שתימצא, האם ניתן יהיה לאכוף את האיסור ולבלום את התפשטותה: שר הפנים הצרפתי בוחן בימים אלה סוגיה זו. ברור כי יש פער גדול בין אפקטיביות החקיקה והתבטאויותיהם של מנהיגים פוליטיים ובין המציאות בשטח. חקיקה ואמירות של אישי ציבור יכולות להועיל, אך השפעה משמעותית תושג רק באמצעים נורמטיביים וחינוכיים שיתקפו את שורש הבעיה ולא את תסמיניה.

אלימות ואווירה

לרוב, ניתן לעקוב אחר מספריהם של האירועים האלימים לסוגיהם, כמו ונדליזם כלפי רכוש ציבורי ופרטי והתקפות על אינדיבידואלים, אך ורק במידה שהנפגעים מדווחים עליהם. לאור הנתון המדאיג בסקר, לפיו כ- 77% מאירועי האלימות המילולית, ההטרדות ו/או ההצקות כלל אינם מדווחים, ברי כי גופי המעקב אינם מודעים אלא לחלק קטן מן התמונה הכוללת. יחד עם זאת, ניתן להניח כי חלק גדול מן המקרים החמורים, בהם הנפגעים זקוקים לעזרה חיצונית, מדווחים ואף ניתנים לתיעוד בחלק מהמקרים.

לעת עתה, לפי אומדנים זהירים לנתונים שטרם סוכמו, מאז שנת 2012 לא נצפתה עליה משמעותית במספרי התקיפות האלימות ואירועי הוונדליזם וההשחתה של רכוש יהודי. יחד עם זאת, חשוב לציין כי בשנת 2012 זינקו השיעורים ב- 30% ביחס לשנת 2011. בנוסף, לאור ממצאי הסקר, סביר להניח כי מספר המקרים במציאות גבוה בהרבה.

מבחינה ציבורית, בשנת 2012 החלו לעלות דרישות לאסור מנהגים יהודיים, כגון שחיטה וברית מילה. חוקרי מרכז קנטור סבורים כי הדרישות, אשר הגיעו מארגוני זכויות אדם ובעלי חיים, אינם

נובעים בהכרח ממניעים אנטישמיים ואף אינם מופנים כלפי היהודים בלבד, אלא גם כלפי המוסלמים. יחד עם זאת, ברור כי דרישות אלו מחזקות את התחושה הקשה של יהודי אירופה. בנוסף, דרישות אלו מעבירות מסר כי היהדות ומנהגי היהודים הם אכזריים מטבעם ומנוגדים לצדק ובכך מחזקות מסרים אנטישמיים.

כאמור לעיל, ממצאי הדו"ח של מרכז קנטור מעידים כי הנפש, ולא הגוף, היא הנפגעת העיקרית מגל האנטישמיות החדש. **האווירה העכורה תורמת לשינוי נקודת מבטם של יהודי אירופה על מדינתם וסביבתם ומחזקת את חוסר ביטחונם האישי.**

האינטרנט והרשתות החברתיות

בשנה החולפת חלה ירידה במספר ההפגנות נגד ישראל וייתכן שהרשתות החברתיות הולכות ותופסות את מקומן. על פי הדו"ח הנוכחי, הרשתות החברתיות מתחזקות והולכות ביכולתן לגייס המונים לאירועים, בהשפעתן בזירה הציבורית-פוליטית, ובהפיכתן לאמצעי התקשורת הנוגע לחייהם, ואפילו מנהל את חייהם, של מאות מיליוני אנשים, גם בהיבטים הנוגעים לגילויי אנטישמיות ואנטי – ציונות.

כ-75% מנשאלי סקר ה-FRA השיבו שהם רואים באנטישמיות המקוונת, זו שהם נתקלים בה בסרטוני היוטיוב, בצ'טים ובבלוגים, בעיה הקיימת בארצם וכן כי האנטישמיות המקוונת התגברה במהלך חמש השנים האחרונות. הפגיעות החמורות יותר בעיניהם הן אלה המכוונות באופן ישיר כלפי הנמען היהודי וככל שהנמענים צעירים יותר הם חשים את הפגיעה ביתר שאת, בגלל מעורבותם הגוברת במרחב המקוון וברשתות החברתיות. קשה מאד להיאבק בקלות שבה מועלים חומרים לאינטרנט ובאנונימיות שיוזם העלאת החומר מסתתר מאחוריה ברוב המקרים. סרטון קצרצר בן דקות ספורות שהופץ השנה ביוטיוב, בו קרא מוסלמי אדוק שזוהה כמאליק נאראם, מעריץ של דיידונה, קריאה חד משמעית לרציחת כל היהודים באשר הם, רץ ברשת באין מפריע עד שגויסו מספר התלונות שהספיקו להסרתו. הסרטון הוסר, אך מפיצו טרם נתבע לדין על הסתה לרצח, עובדה המצביעה על כך שקווים אדומים שהתקיימו במשך כמה עשרות שנים אחרי מלחמת העולם השנייה, נחצים כיום באין מפריע. אגב, לדיידונה בעצמו, כחצי מליון חברים ועוקבים ברשתות החברתיות, נתון המראה את השפעתו ואת המרחב העצום בו תופעת האנטישמיות ברשת מתרחשת.

האינטרנט בכלל והרשתות החברתיות בפרט, ממשיכות להפיץ תיאוריות קונספירציה אנטישמיות מופרכות.

בציילה ובארגנטינה, נפוצה ברשת הטענה שאלפי חיילים ישראלים, בבגדים אזרחיים, ממפים את דרום צ'ילה, כדי לממש את Plan Andinia, שעיקרה כיבוש פטגוניה על מנת להקים בה מדינה יהודית. לפי אתרים אלה קנה המיליונר היהודי, אדוארדו אלשטיין את פטגוניה מנשיאת ארגנטינה, תמורת ביטול חובה של ארגנטינה לבנק העולמי.

בוונצואלה האשימו את ישראל והציונות במותו של הוגו צ'אבס, ואתר פרו-ממשלתי טען שחשף קונספירציה לפיה ממשלת ישראל מתכננת התקפה נגד סוריה ומלחמת עולם שלישית בה תתקוף ישראל את סין ורוסיה.

"אומת האיסלאם" (Nation of Islam), הפועלת בארה"ב, מעלה חדשות לבקרים תיאוריות קונספירציה מופרכות. אחד הרעיונות האחרונים בתחום זה הוא המלצה לגולשים לבחון את שטרות הדולר ולראות שעל צידם האחורי מתחבא מגן דוד.

גם ברוסיה מואשמים היהודים בכל צרותיה של המדינה, לרבות המצב הכלכלי, וכך מואשמים אנשי אופוזיציה מצד אחד ומשטרו של פוטין מצד שני בכך שמכרו עצמם להון יהודי. אפילו בקירגיסטאן, שבה הנושאים היהודיים והציוניים זוכים לתשומת לב מועטה, בדומה לשאר מדינות אסיה התיכונה, מואשמים יהודים בגרימת הבעיות הכלכליות והחברתיות, ובאוקראינה הועלתה מחדש ההאשמה שיהודי ארה"ב שידלו את המשטר הסובייטי ב-1944 לגרש את הטטארים מחצי האי קרים כדי להקים שם רפובליקה יהודית, והנשיא אובמה התבקש לפצות את העם הטטארי.

באיטליה נספרו כמאה אתרים בעלי אופי אנטישמי ברשת, המלווים בפורומים, דפים ובלוגים. בקנדה ההטרדות באינטרנט מהוות חלק נכבד מכלל ההטרדות, ומחצית מן הנשאלים בסקר יהודי מקומי ציינו את האינטרנט כמקור למרבית ביטויי השנאה.

ברשתות החברתיות במקסיקו התרחש בתחילת השנה גל חסר תקדים של ביטויים אנטישמיים הקשורים לשואה, כמו "אני נשרף כמו יהודי", שהגיע למקום השישי ברשימת הפופולאריות בטוויטר, וציוץ נוסף שילב בין משחק ילדים לבין תמונה של יהודים מתים במחנה ריכוז. עוד יש לציין כי אתרים אנטישמיים ידועים, כמו holywar.org או stormfront ממשיכים בפעילותם באין מפריע.

אנטי-ציונות ואנטישמיות

מאז מבצע עמוד ענן שהתקיים בנובמבר 2012, לא התרחש עימות צבאי בין ישראל לפלסטינים. לעומת זאת, שנת 2013 התאפיינה בשורה של עימותים בתוך ובין הארצות הערביות והמוסלמיות במזרח התיכון, עם ובלי קשר ל"אביב הערבי": המתקפות האכזריות ומספרי הקורבנות בסוריה וגל הפליטים הנס ממנה; ההרג המתמשך בעיראק; העימותים במצרים ובסיני, ועוד. בכנס שנערך באוקטובר באוקספורד הועלתה סברה שתופעת האנטי-ציונות תפחת בארצות המערב, בשל חוסר ההלימה הפרופורציונאלי בין הקונפליקט הישראלי-פלסטיני לבין הנעשה במדינות אחרות במזרח התיכון.

ברם, החומר שנאסף מארצות המערב מצביע דווקא על מגמת עליה בתופעת האנטי-ציונות. כיום, ניתן להגדיר את האנטי-ציונות הרווחת בעיקר בשמאל, שהפכה כבר לחלק אינטגרלי מהשקפת העולם הקבועה של יחידים וקבוצות בתוכו, **כקוד תרבותי** המחליף את האנטישמיות, ומאפשר למפיצה להכחיש כל קשר לאנטישמיות. הכחשה זו נקראת היום בפי חוקרים **הכחשת אנטישמיות** - Antisemitism Denial (על משקל הכחשת השואה).

ההשוואה בין ארצות המערב לבין מזרח אירופה מעלה שבדומה לשנים קודמות, התעמולה והביטויים האנטי-ציוניים וההתייחסויות השליליות למדינת ישראל, מהווים במזרח אירופה מרכיב מינורי בשיח הציבורי, זאת בניגוד למתרחש במערב אירופה, בה האנטישמיות החדשה המסתתרת מאחורי טיעונים של ביקורת לגיטימית נגד ישראל והציונות, מהווה מרכיב משמעותי בגילויי אנטישמיות ובשיח האנטישמי. ברוסיה ובאוקראינה בולטת במיוחד המגמה של היותן של תעמולה אנטישמית, התבטאויות של אנשי שלטון ותקשורת ופגיעות באתרים יהודיים, חלק מחייהן של הקהילות המקומיות, ללא הדיונים המקובלים במערב במעמדה של ישראל ובמעשיה.

להלן התייחסות פרטנית למספר אזורים ספציפיים ולמאפייני האנטישמיות הייחודיים להם.

הונגריה

התהליכים המורכבים והשנויים ביותר במחלוקת בקרב מדינות אירופה התרחשו בהונגריה, והיא נחשבת למקרה בוחן בולט להבנת המגמות הנוכחיות באנטישמיות. כפי שדו"ח ה-FRA מציין, מפלס הדאגה בקרב היהודים בהונגריה גבוה מאוד, וניכרת עלייה משמעותית בתחושות הפחד של הקהילה היהודית מתופעות אנטישמיות במהלך השנה החולפת, גם אם לא נרשמה במהלכה עלייה משמעותית בתקריות האלימות.

יש לראות את תהליכי ההקצנה בהונגריה על רקע כמה מגמות מרכזיות :

א. התגברות השיח הלאומני מאז עליית מפלגת פיד"ס (איחוד הדמוקרטים הצעירים, מפלגת ימין-מרכז נוצרית-שמרנית) לשלטון באביב 2010.

הממשל, אשר זכה לתמיכה גורפת של הציבור, נקט בשנים האחרונות בצעדים אוטוריטאריים הפוגעים בחופש הביטוי ובעצמאות המערכת המשפטית, ומנוגדים לרוח הדמוקרטית-ליברלית. מגמות אלו, יחד עם עליית האנטישמיות והתחזקות מגמות הקיצוניות והגזענות, זכו לביקורת נוקבת מצד גורמי האיחוד האירופי. תגובת הממשל ההונגרי לביקורת האיחוד האירופי הייתה מסע תקשורתי פופוליסטי שהופנה כנגד מוסדות האיחוד ותובל בנימה אנטי-מערבית אשר הזכירה את הטרמינולוגיה הקומוניסטית הקלאסית של המלחמה הקרה.

ב. מפלגת "יוביק" (Jobbik) הקיצונית, המוגדרת כ"ניאו-נאצית" למרות הכחשותיה, מהווה כוח פוליטי משמעותי וכיום הינה המפלגה השלישית בגודלה בפרלמנט ההונגרי. מפלגה זו מצליחה למשוך אליה שכבות רחבות מהעם בהונגריה, כולל צעירים משכילים, ולא רק קהל מן השכבה הסוציו-אקונומית הנמוכה. המפלגה מנהלת באופן עקבי קו אנטישמי, כפי שמדגימה הצעת אחד מנציגיה בפרלמנט לערוך רישום של הונגרים בעלי אזרחות כפולה, קרי גם ישראלית. ההצעה ל"רישום היהודים" זכתה לכיסוי ולהד תקשורתי נרחב, גם מחוץ להונגריה. מפלגת "יוביק" מנהלת קו רביזיוניסטי מבחינת הזיכרון ההיסטורי ההונגרי, שהינו קו אנטי קומוניסטי עקבי – ובכך אינה שונה בהרבה ממפלגת השלטון. יש לציין כי המפלגה נוקטת קו גזעני גם כלפי מה שהיא מכנה "הפשעה הצוענית".

ג. הקיטוב הפוליטי בין השמאל לבין הימין בהונגריה הינו ניכר, על אף שמפלגת השלטון ממצבת עצמה בעמדה לאומנית תוך שהיא דוגלת ב"ערכים לאומיים ונוצריים", מילות קוד המאפשרות למעשה התקרבות לשיח האנטישמי של הימין הקיצוני.

ד. אחד הביטויים הבולטים של המגמות הנוכחיות הוא החדרת כתביהם ורעיונותיהם של סופרים ומשכילים אנטישמים, ביניהם גם פרו-נאצים מובהקים, לתוך המערכת החינוכית ולחיים התרבותיים, תוך עידוד עולם הערכים השמרני-לאומני-אנטישמי. גלי השנאה, הזיקה לרעיונות פאשיסטיים מן העבר, ביטויים אנטישמיים קיצוניים ביותר, ותעמולה אנטי-ציונית ואנטי-ישראלית, בעיקר על רקע המשבר הכלכלי, בולטים ברשתות החברתיות ובאתרים באינטרנט.

לצד הביטויים המדאיגים אשר תוארו, אישים בכירים בהונגריה מדגישים את התנגדותם הנמרצת לאנטישמיות ולכל ביטויי גזענות. בפגישות עם אישים יהודיים ובאירועים מרכזיים, כגון כנס הקונגרס היהודי העולמי בבודפשט ב-2013, מדגישים ראשי המדינה את מחויבותם למאבק בקיצוניות. בכנס רב משתתפים על המאבק באנטישמיות אשר נערך בפרלמנט של הונגריה בראשית אוקטובר 2013 (בנוכחות השר יאיר לפיד, אשר הזכיר להונגרים את אחריותם לשואה, ואת החקיקה האנטישמית שהתקבלה באותו פרלמנט), הצהירו אישים מרכזיים כמו שר החוץ יאנוש מארטוני (MARTONYI), שהונגריה אחראית לשואת יהודיה. הייתה זו נטילת אחריות חד-משמעית, אשר טרם נשמעה בצורה כה ברורה בארבע השנים האחרונות. ממשלת הונגריה יזמה והשתתפה באירועים בהונגריה ובמדינות רבות נוספות במהלך "שנת וולנברג", השנה המאה להיוולדו. כמו כן, הממשלה הקצתה משאבים גדולים לציון אירועי הזיכרון במלאות שבעים שנה לשואת יהודי הונגריה במהלך 2014. מבקרי ממשל אורבאן טוענים שמדובר במסע של יחסי ציבור לקראת הבחירות הכלליות שתערכנה ב-2014, ובשינוי טקטי ולא אסטרטגי במאבק נגד האנטישמיות והגל הלאומני השוטף את הונגריה.

גם כאן בולט הפער בין החקיקה והעמדה הרשמית ובין התחושות של הקהילה ביחס למצב.

האנטישמיות במדינות ערב וברשות הפלסטינית

נראה שהמאבקים המתמשכים במזרח התיכון ממשיכים להסיט את תשומת הלב הן מן הקונפליקט הישראלי-פלסטינאי והן מן היהודים וישראל. יחד עם זאת נראה גם כי התקבעו בקרב הציבור הרחב במדינות הערביות השונות תפיסות אנטישמיות עממיות, ונמשכת האשמת ישראל והיהודים במעורבות קונספירטיבית באירועים שבין המחנות הנצים, תוך הסתמכות על הפרוטוקולים של זקני ציון, עלילת הדם ודימויים מן הלקסיקון הנאצי. באחת מכתבות העיתון הסורי אל-ת'ורה, שופרו של משטר אסד אשר פורסמה במאי, טען הכותב אמין שרביח שהציונים

שואפים להשתלט על העולם בהשראת הפרוטוקולים, מחרחרים מלחמות וסכסוכים, והם העומדים מאחורי מלחמת האזרחים בסוריה. כתבה נוספת ברוח זו דיברה על "הנחש היהודי". גם בתקשורת הפלסטינית הופיעו התייחסויות לפרוטוקולים, דוגמת מאמר המעיד על האותנטיות ההיסטורית שלהם שהופיע באתר סוכנות הידיעות מען, והוסר לאחר מחאה ישראלית. באחת מתוכניות הטלוויזיה של הרשות ששודרה באוגוסט אמר אחד האימאמים שהיהודים מתכוונים להשחית את המוסלמים באמצעות נשים ויין – אסטרטגיה שמקורה בפרוטוקולים. ראש ממשלת תורכיה, טאיפ ארדואן האשים אף הוא את ישראל, באותו חודש, לאחר הדחתו של הנשיא מורסי במצרים, שהיא עמדה מאחורי ההדחה ברוח המזימה של הפרוטוקולים. הבית הלבן גינה את ההתבטאות ופרשנים רואים בה חלק בלתי נפרד מן הרגשות האנטישמיים השוררים היום בתורכיה.

עלילת הדם עלתה גם בעיתון הירדני **אל-ערב אל-יום** במאמר של נוואף אל-זרו שפורסם במרץ בעקבות ביקורו של הנשיא אובמה בישראל. זרו תהה אם אובמה יודע שהיהודים נוהגים להשתמש בדם נוצרים לאפיית המצות בפסח. המאמר הועלה לאתרו של ארגון פלסטיני לא-ממשלתי – org.miftah מייסודו של חנן עשראווי, אך הוסר וגרר התנצלות בעקבות מחאה יהודית וישראלית. עלילת הדם היתה גם הנושא המרכזי בשני מאמרים שהתפרסמו באפריל בעיתון המצרי **מצר אל-ג'דידה**. האשמת ישראל בהפצת סמים במטרה לפגוע בנוער הפלסטיני, במיוחד במזרח ירושלים, הועלתה בהזדמנויות שונות בטלוויזיה של הרשות הפלסטינית. בנובמבר, עם חשיפת הממצאים של דו"ח הנתיחה של יאסר ערפאת שנערכה בשוייץ, טען השר לענייני דתות ברשות, מחמוד אל-חבש, כי הוא הורעל כשם שמוחמד הורעל בחייבר על ידי יהודיה. באפריל דחה השייח' יוסוף אל-קרדאוי, הנחשב לסמכות הרוחנית של התנועות האסלאמיסטיות הסוניות, את האפשרות להשתתף בכינוס בין-דתי שהתקיים בדוחא בירת קטר, באומרו ש"ידי היהודים מגואלות בדם" ועל כן אין ללחוץ את ידיהם.

יום השואה הבינלאומי מזמן התייחסויות לשואה ועל פי הדברים המתפרסמים בעיתונות וברשתות החברתיות, ההכחשה והבורות משמשות בהן בערבוביה. במאי ערך נער מצרי משאל רחוב בקהיר על השואה בו שאל את המשתתפים האם שמעו על המילה "Holocaust" ומה הם יודעים עליה. רוב המרואיינים לא שמעו כלל על המילה; חלק שמע וידע באופן כללי כי מדובר במשהו שקרה במלחמת העולם השנייה עם היהודים.

דוגמא נוספת לאנטישמיות ה"מודרנית" בעולם הערבי היא האופן בו דמותו של היטלר שימשה השראה לפרסומות הן בסעודיה והן בדובאי, שהוסרו לאחר מחאות הליגה נגד השמצה. קריקטורה שנישאה על ידי מפגינים באוגוסט במצרים ובמזרח ירושלים ונפוצה ברשתות החברתיות, השוותה את הגנרל אל-סיסי להיטלר. ההבדל הגדול בין היטלר לסיסי, היא קבעה, הוא ש"היטלר הרג יהודים למען עמו" ואילו "סיסי הורג את בני עמו למען היהודים."

בחירתו של חסן רוהאני כנשיא איראן עוררה ציפיות גדולות לשינוי בהתייחסות האיראנית למערב ובמיוחד לארה"ב. ואכן, רוהאני, הנחשב למתון ונעים הליכות מקודמו אחמדינג'אד, בחר להאיר פנים גם כלפי הקהילה היהודית וברך אותה לרגל ראש השנה היהודי. בראיון לסי.אן.אן. בספטמבר הוא גינה את השואה כפשע, אך דבריו עוררו מורת רוח בקרב המחנה השמרני שהאשים את הערוץ הטלוויזיוני בסילוף חלק מדבריו. סוכנות הידיעות האיראנית הצהירה ש"רוהאני לא השתמש במונח שואה ולא אפיין את הרצח ההמוני הנאצי כראוי לגינוי" אלא אמר כי על ההיסטוריונים לשפוט אירועים היסטוריים.

שר החוץ האיראני, ג'ואד זריף, העלה פוסט בדף הפייסבוק שלו שגינה את הרצח הנאצי ובה בעת את הציונים על רצח הפלסטינים. כך נראה כי נושא השואה נותר באיראן מכשיר לדלגיטימציה של ישראל והציונות.

שנת 2013 אפשרה הצצה למצב היהודים המעטים שנותרו במדינות ערביות. בינואר 2013 נפוצו ברשתות החברתיות תמונות של חילול בית קברות יהודי בסוס שבתוניסיה. מצבם של יהודי ג'רבה, מרכז יהודי עתיק בו נותרו רוב היהודים (כ-900) החיים היום בתוניסיה (כ-1,500), קשה. הם חיים בפחד לאחר תקריות שבהן בית הספר ובית הכנסת המרכזי ניזוקו.

הרב הראשי וראש קהילת יהודי תימן, יחיא יוסף סלים, סיפר בראיון בטלוויזיה התימנית בינואר על הבידול והרדיפות של בני הקהילה בתימן. הוא קיצץ את פאותיו כדי שלא יציקו לו ברחובות סעדה. היהודים משמשים כקורבנות המאבק בין כוחות השלטון המרכזי לבין שבט החותי השיעי המורד בצפון המדינה, שאליהם חברו פעילי אל-קאעדה כבר ב-2005. כיום נותרו בתימן כ-90 יהודים בלבד.

בינואר פרסם ממר"י הצהרות מ-2010 של הנשיא המצרי מוחמד מורסי, איש האחים המוסלמים, בהן האיץ בחסידיו לטפח בקרב הצעירים שנאה ליהודים ולציונים, אותם הגדיר כ"מוצצי דם, מחרחרי מלחמה וצאצאי הקופים והחזירים". הדברים גונו על ידי ישראל וארה"ב. תגובות בעיתונות הערבית היו מעורבות: חלקן ייחסו את המילים הקשות רק למשטרים האיסלאמיסטיים, ואחרות דחו את ההאשמות נגד מורסי וראו בהן מסע הכפשה של הלובי היהודי נגדו כדי לערער את יחסיו עם ארה"ב ולגייס תמיכה בפעילותה הגזענית של ישראל כלפי הפלסטינים.

לצד כל אלה יש לציין את הקולות האחרים של קומץ ליברלים אמיץ, המגנה את האנטישמיות ואפילו נלחם בה. יתר על כן, הם לוקחים חלק בדיאלוג הבין-דתי, בכינוסים על השואה והוראתה ובביקורים באושוויץ וביד ושם. כך למשל, השתתפה משלחת של מוסלמים מצרפת בביקור במחנה דרנסי בפברואר בראשות האימאם של דרנסי, חסן שלגומי, שכבר ביקר בנובמבר 2012 ביד ושם והשתתף בפורום למאבק באנטישמיות שנערך על ידי משרד החוץ ומשרד התפוצות בירושלים במאי 2013. גם משלחת פלסטינית, שאורגנה על ידי הארגון הפלסטיני-ישראלי "לוחמים למען השלום", ביקרה בראשית אפריל ביד ושם כדי להבין את פחדי החברה היהודית ולמצוא מכנה משותף עימה.